

A nő Sade-nál

ÍRÁS MINT VÉRFEJTŐZÉS

„Mire alkalmas a férfi,
ha már nem áll fel neki?”
(Clairwil Sade *Juliette*-jében)

*„De Sade márkinak, ennek a legszabadabb
szellemnek, mely valaha is létezett, egyedülálló
gondolatai voltak a nőkről, éppolyan szabadnak
szánta őket, mint a férfiakat. Ezek az elkép-
zelések (...) egy kettős regényt szültek: Justine
és Juliette. Nem véletlenül választott a márki
bűnösök helyett bűnőket. Justine a múlt asszonya,
nyomorult, rabszolga, nem számít embernek;
Juliette az ellentéte, az új asszonyt testesíti meg,
kit Sade előre megsejtett, egy lényt, akit ma még
elképzelni sem lehet, aki függetleníti magát az
emberi természettől, szárnyai vannak, és meg
fogja újítani az emberiséget.”*

MÉG azelőtt, hogy a szürrealisták D.A.F. de Sade márkit az „istení márkí”-ként tisztelték volna, és hozzáférhetővé vált volna a szélesebb olvasóközönség számára, a sok vonatkozásban századunk előfutárának tekintett Guillaume Apollinaire-re hárult az úttörőmunka, hogy kiragadja a *poete maudit* a könyvtárak poklából és a burzsoá cenzúra karmai közül. Kiadta az *Opus sadicum* részleteit, melynek magvát kétségkívül a *Justine/Juliette*-ben megjelenő két ellentétes természetű nővér élettörténete képezi: a magát a krisztusi erkölcsnek alávető Justine menthetetlenül belebonyolódik az ateista kéjencek csapdáiba, szenvedést és halált arat, miközben a gátlástalanul bűnben élő Juliette boldogságban és gyönyörben úszik. Ezen sade-i főzüllött abszolút eredetiségét próbálta Apollinaire a bevezetőben idézett szavakban megragadni, melyek korunk feministái előtt túl áhitatosnak és általánosnak tűnnek.

Mi sem egyszerűbb, mint Sade-ot nőgyűlölőnek elkönyvelni egy olyan idézetet láttán, melyet a nő megítélésére ad nőgyűlölő hősei egyikének a szájába: „Szúrós, civakodó és uralkodó lelkületű teremtes, zsarnoki, ha igazat ad neki az ember, alázatos és megalázkodó, ha kényszerítik; de mindenesetre szívtelen, gonosz és veszélyes.” (Csak megjegyzésül, kortársai Sade-nak pontosan ugyanezeket rótták fel.) Minthogy a fent idézettek alapján Sade korának gyermeke volt, annál több figyelmet érdemelnek haladó-„feminista” nézetei, ahogy azt Monika Treut és Angela Carter a sade-i nőáb-

rázolásról szóló tanulmányukban egyértelműen kifejtik. (A) Még ha Carter a pornográfiát tanulságos és ingerlő funkciójában nem is értékeli a priori nőgyűlölőnek, azt veti a jövőendő pornográfusok szemére, hogy elhatárolják magukat a társadalmi változásoktól, mely által a szubverzív energiákat a hatalommal egyetértésben vezetik le. Sade ellenben a „pornográfia terroristáiként” ábrázolja őket, mert ő a pornográf műfaj gyakorlásakor a pornográfiát a társadalmi és nemi specifikus uralmi struktúrák elleni harcban kivételesen „a nők szolgálatába állítja.”

„El kell-e égetni Sade-ot?”

A ZONOS című esszéjében Simone de Beauvoir, a feminista úttörő már az ötvenes években nemmel válaszolt erre a kérdésre. (B) Eközben a feminista mozgalom megerősödött, ami Sade-ot illeti, mindenekelőtt mióta a vén Európát a (neofeminista) puritanizmus Amerikából fújó éles szele korbácsolja: Andrea Dworkin antipornográf könyvével a nemek harcának zászlaja alatt, dagadó vitorlákkal kormányzott át az Atlanti-óceánon, fel a Rajnán, míg Kölnben egy nyitva álló kikötőt nem talált. (C) A kikötőről, Alice Schwarzer szándékosan keresztülnézett rajta, a hajókötelzetről morcosképű jobboldali konzervatívok és moralisták másztak partra, akik már az USA-ban Dworkinnal, Susan Browmillerrel és a „szemérmes fordulat” más feministáival istentelen szövetségben pornórestrikciókat karoltak fel, melyek eddig csak egymástól elszigetelten voltak eredményesek. Hét évvel ezelőtt az „Emma”-könyvben még bemutatták a „szexualitást” (D), sőt szemérmesen Sade nőellenes ábrázolásai is helyet kaptak, míg ma Dworkin, aki mindent feketén-fehéren lát, a márkít törvényesen ki akarja üldözni a könyvespolcokról és Carter mélyenszántó Sade-tanulmányát egyszerűen „pszeudofeminista esszének” ócsárolja. Hasonlóan „jogos” ítélet jut Schwarzernek is a Sade név hallatán eszébe: „Egyértelműen a legkeményebb pornográfia producere volt, minden művészi érték nélkül. A baloldal forradalmárként üdvözli, ők tudják, miért...” Miért? Mert korunk pornográfiáját – ahogy Dworkin és „Emma” leleplezte a világ előtt – a baloldaliak csinálják... Ha Dworkin hatásos-egyszerű mellérendeléssel írt pamfletjét olvassuk, feminizmus dolgában talán húsz évvel, Sade dolgában százötven évvel vagyunk elmaradva: „biografikus” tézisei a verekedőkről, megerőszőkről, csábítókról és gyermekgyalázókról, a XIX. század első felének Jules Janin-féle Sade-biográfiájából mondanai szőtt romantikájához kapcsolódnak, melynek véres képeit (ahogyan már említettük) részint hamis dokumentumokkal támasztották alá, mellyel kezdetét vette a márki száműzetésének története, majd száz évre lehetetlenné téve művei társadalompolitikai hajtóerejével való mindennemű komoly foglalatosságot. Dworkin gyakran hamis, de következetesen egyoldalú adatokat felvonultató biográfiája Sade-ot rágalmazza, a szerzőnőt pedig felmenti művének értelmezése alól.

A nők Sade életében

SEM Simone de Beauvoir, aki – legalábbis ezen a ponton Sartre befolyása alatt – arra a következtetésre jut, hogy Sade „társadalmilag a privilegizáltak oldalán áll”, sem Dworkin, aki „hataloméhes arisztokratának” bélyegzi, nem bocsátják meg nemesi származását. Dworkinnál Sade-ot természetesen „erős férfinak” nevelték,

aki már korán „hasznot hozó” katonai karriert fut be, és életének „nagy szenvedélye, hogy nőket vásárol.” Míg az előbbi adatok alapján egy macho-kép bontakozik ki előttünk, az utóbbi megállapítás indifferensnek bizonyul: Sade levelezésében nyomon követhető, mennyire szenvedett a hétéves háború alatt attól, hogy a nők csak azért szeretik, „mert én talán egy kicsit többet fizetek, mint a másik”. Eladósodva, semmiképp sem abban a helyzetben, hogy nőket vegyen magának, épp ellenkezőleg, egyik szeretője értékes ékszert adott át neki, amit más szeretők fizettek ki. Huszonhárom évesen Sade egyszerre három nővel volt eljegyezve, és meghatározó önmeghatárolást élt át, amikor Avignonban, a de Sade család bölcsőjében Laure de Lauris iránt érzett igaz szerelmét a hölgy visszautasította. A szeretett nőnek írt (bizonyos mértékben már szadomazohista zengzetű) levelei civakodó-parancsoló vádak és aláztos-megalázkodó könyörgés között ingadoznak, és úgy tűnik, egyrészt az igaz barátság beteljesedésébe, másrészt az egyesítő szerelembe vetett hitét ez idő tájt végérvényesen fel kellett adnia. Írásait az egzisztenciális magány érzése hatja át, mely egoizmussá fokozódik, és sade-i szadizmusba torkoll: a szuverén individuum hatalma a világ ellen irányul, mely szabadságát nyirbálja, különösen a gyengék tömege ellen, akik e világ úri intézményét hordozzák. Sade rezignáltan egyezett bele az apja által rendezett kényszerházasságba a gazdag talárnemességből származó Renée-Pélagie de Montreuil-jel. Ezt botrányos afférok követték, melyek illetlensége kevésbé szexuális, sokkal inkább blaszfémikus természetükből fakadt. Kivételt az 1772-es marseille-i affér képez: Sade-ot öt prostituált korbácsolta meg, szolgáljával, Latourral pedig analízis viszonyt folytatott. A két férfit az elkövetett szodomiaiával és – az orvosi szakvélemény figyelmen kívül hagyása miatt – méregkeveréssel vádolták, és halálra ítélték; az ítéletet effigie foganasították, később minden bizonnyal jogilag érvénytelennek nyilvánították. Sade-ék mindenütt azt híresztelték, hogy homoerotikus hajlamaik a nőfélő és nőgyalázó Comte de Bressac irodalmi alakjában egyesülnek, és Sade nőgyűlöletének igazolására gyakran a *Justine* első változatából rángatnak elő részleteket, ahol Bressac az anyagyilkosságot a meghaladott Homonculi-elv segítségével igazolja. Ez a Sade elfogása előtt bevett, Euripidészre visszamenő tanítás azt hangoztatja, hogy egy gyerek megfogantatásáért egyedül az apa felelős; Bressac tehát nem adósa anyjának, és mivel homoszexuális kicsapongásait meg akarja akadályozni, minden aggály nélkül megölheti. Nagy-bölcsen – tudatlanságból? – többnyire elhallgatják, hogy Sade a második, átdolgozott változatban, ezen teória problematikus voltának tudatában, anyját átmenetileg egy nagynénivel helyettesíti – miáltal a Homonculi-átjáró fölöslegessé válik –, hogy aztán a monumentális, harmadik változat a fogantatás mindkét részről való felelősségének újabb teóriáját képviselje. Sade úgy folytatja az érvelést, hogy az apa és az anya egyaránt elásta magát a gyermek előtt, mert beleegyezése nélkül hozták a világra, ez pedig a gyermek szabadságának a megnyirbálása. Így Bressac anyagyilkossága hamarosan Juliette apagyilkosságával kettőzhető meg. A homoszexuális hajlamok éppúgy meghatározzák Sade művét, mint az első afférok blaszfémiaiája, a börtönévek onanizálása és magánya, a vérfertőzés, melyet Sade az akkori, katolicizmuson alapuló olvasat szerint a feleségével és annak húgával való hármas viszonyban követett el. Egy hasonló *amour fou* epizód kapcsán anyósa végérvényesen szakított vele, és elérte a királynál, hogy *lettre de cachet* alapján beláthatatlan időre elzárják. Így hát ki vetné a szemére, hogy tizenegy év fogsága alatt e nő iránti gyűlöletét fennhangon hirdeti: „Ó, pokoli hatalmak! Teljesítsétek nekem Nero kívánságát, hogy az összes nőnek csak egy feje legyen, de ez a fej eme

SADE MŰVEI

Les journées de Sodome ou l'école du libertinage. Publié pour la première fois d'après le manuscrit original par Eugen Dühren (d.i. Ivan Bloch). Paris (Club des bibliophiles) 1904

Les infortunes de la vertu. («Justine», 1.) Texte établi sur le manuscrit original autographe et publié pour la première fois avec une introduction par Maurice Heine. Paris (Éditions Fourcade)

Justine ou les malheurs de la vertu. («Justine», 2.) Paris (Girouard) 1791

Aline et Valcour ou le roman philosophique. Paris (Pauvert) 1793

Histoire de Juliette ou les prospérités du vice. Paris (Massé) 1796

La nouvelle Justine ou les malheurs de la vertu («Justine», 3) suivie de l'histoire de Juliette, sa sœur. Paris (Massé) 1797

La marquise de Gange. Paris (Béchet) 1813

Adélaide de Brunswick,
princesse de Saxe. In: O. C.
*Histoire secrète d'Isabelle de
Bavière, reine de France.*
Publiée pour la première fois
sur le manuscrit autographe
inédit avec un avant-propos
par Gilbert Lely. Paris
(Gallimard), 1953

Elbeszélések
Les crimes de l'amour.
*Nouvelles héroïques et
tragiques.* Paris (Massé), 1800
Dorci ou la bizarrerie du sort.
Conte inédit, publié sur le
manuscrit avec une notice sur
l'auteur. Paris (Charavay) 1881
Historiettes, contes et fabliaux.
Publiés pour la première fois
sur les manuscrits autographes
inédits par Maurice Heine.
Paris (Société du roman
philosophique), 1926
*Séide. Conte moral et
philosophique. (Projet.)* In:
Cahiers personnels (1803-
1804), publiés... par Gilbert
Lely. Paris (Corrêa), 1953

Szöndarabok
Sujet de Zélonide. Publié par
Maurice Heine. In: *Minotaure*
Nr. 1. Febr. 1933
Le prévaricateur. In: Gilbert
Lely. *Vie du marquis de Sade.*
Paris (Gallimard) 1957
Le boudoir ou le mari crédule
In Gilbert Lely, *Vie du
marquis de Sade.* Paris
(Gallimard) 1957
Le suborneur. In: Gilbert Lely,
Vie du marquis de Sade. Paris
(Gallimard) 1957
*Oxtiern ou les malheurs du
libertinage.* Versailles (Blaizot)
1800
Egyéb
Écritures philosophiques.

zsarnoki fúriájé legyen, és hagyjátok meg azt az élvezetet, hogy levághassam!” Amikor később, a forradalom idején bírói szerepében lehetősége lett volna egy s más véres álmát valóra váltani, a halálos ítélet elvi, vehemens elutasításából kifolyólag a gyűlölt anyóست éppúgy megkímélte, mint a jakobinus terror más áldozatait. Sade feltételezett anyatraumájának tézise, melyet ellenségei mindig újra fogalmaznak, a gyerekkort dokumentáló (egyelőre) hiányzó adatok alapján, tarthatatlan. Ha eltekintünk az anyósra irányuló érthető gyűlölettel, (mely a negatív nő-anya képét támasztja alá), akkor a Sade művében uralkodó nőgyűlölet magyarázatát kutató pillantás a márki házasságára vetődik. Ezt férfizarnokságnak nevezni azonban azt jelenti, hogy korának legtöbb kényszerházasságától eltérő kivételes jellegét félreismerték, mert mindkét fél felvilágosult szellem volt – Sade mintegy kritikát kér feleségétől az *Aline et Valcour* filozófiai regényét illetően – és nem kevesebb szenvedélyt mutat, mint a többek között már említett háromszög-viszony és Madame de Sade alkalmoszerű részvétele hitvese kihágásaiban, valamint évekig tartó harca Sade szabadon bocsátásáért, amelyben odáig ment, hogy férfiruhát öltve próbálta kimenekíteni a márkit. Hubert Fichte Sade házasságát „a világirodalom legmegrázóbb, leggyengédebb, legmerészebb szerelmi történetének” tartotta. (E) Roland Barthes úgy vélte, Sade művét nem az erőszak szempontjából, hanem a *delicatesse* elve alapján kell olvasni. Ebben a szellemben íródott Annie Le Brun háromszáz oldalas Sade-összinterpretációja (F), mely Sade gyengédségéről szóló himnusszal akar megszabadítani a férfi írásmagyarázat-zagyvalékától. A fantáziadús becenevek közt mint „âme de mon âme”, „Colombe de Vénus”, „rose échappée aux seins des Grâces”, melyekkel Sade egyetlen levélben halmozza el feleségét, Le Brun az olvasónőhöz fordulva egyet emel ki: „Porc frais de mes pensées”. Remélem, egy napon lesz egy asszony, aki arról álmodhat, hogy olyan szerelmes levelet kap, mely ilyen bájosan kezdődik, mert a lábai elé teszi a világot, mert elé teríti, mint egy szőnyeget, Juliette igaz szabadságát. Nem fogom Sade leveleit kitérgetni, csak ezt az egyet ajánlom Önöknek, hogy olvassák el legmagányosabb óráikban.” Annál kevésbé érthető Sade biográfusai számára az a hangulatváltozás, ami Madame de Sade-ot 1790-ben, épp Sade szabadulása idején, válásra készítette. Nemcsak anyagilag tette tönkre, de ezáltal hűtlenül kezelte a rábízott kéziratokat és elmulasztotta a Sade áthelyezése – a Bastille cellaablakából felbújtotta a népet (ahogy már bemutattuk) – és az ancien régime kényszerhelyzetének esete közt eltelt tíz nap alatt a Sade cellájában hagyott írásokat biztonságba helyezni. Sade értetlensége gyorsan dühvé és haraggá változott, felesége lépése azonban a mai napig sem tisztázott. Yukio Mishima *Madame de Sade* című darabjában, melyet Ingmar Bergman ezen a nyáron vitt színre, a főhősnő elválk a férjétől, mert írása a börtönben elidegenítette tőle, mert azt hiszi, hogy Justine figurájának modelljeként már nincs rá szükség és most, miután megküzdött férje szabadságáért, saját magát látja művébe zárva. A *Justine*-t Sade később *La Sensible*-nek ajánlotta, Marie-Renelle Quesnet, önálló színésznőnek, aki Sade életének utolsó negyedszázadában, melyet politikai fogolyként a charentoni bolondokházában töltött, egészen haláláig mellette maradt. Egy olyan kapcsolat, mely ugyancsak nem illik a Sade-ról alkotott „szexuális ragadozó” (Dworkin) közkedvelt képébe.

A Goncourt fivérek a XVIII. századot „a nő évszázadának” nevezik. Iwan Bloch, pszichopatológus *De Sade márki és kora* című terjedelmes tanulmányában (G) azonban kimutatta, hogy a nők kezdődő emancipációját a szalonokban, a politikai és irodalmi életben a korabeli hangadó filozófusok növekvő nőgyalázása kíséri. Ehhez idézi E. Legouvét: „Így Diderot szerint a nő kurtizán, Montesquieu szerint bájos gyermek, Rousseau szerint a szórakozás tárgya, Voltaire szerint – semmi.” A nő helyzetét épp a forradalom idején gondolták újra; Sade hozzájárulása többek között a *Filozófia a boudoirban* című műbe beágyazott forradalmi pamflet volt, melyben többek közt a nőknek is nyilvánosházakat követelt, hogy mindenkor rendelkezhessenek minden férfi felett. Sade a férfi-, nő- és gyermekközösséget, a házasság eltörlését, a nő felszabadítását követeli a ház és tűzhely gondjaitól: „Elbűvölő női nem, szabad leszel, éppúgy megkapod osztályrészedet a gyönyörökből (...), mint a férfiak (...). Az emberiség egyik része, a fenköltebb fele, vajon láncokat érdemel-e a másiktól? Ah, törjétek össze ezeket a láncokat, a természet kívánja így (...) Szabadok vagytok, akárcsak mi.” (Nő)politikai követelésével Sade olyan politikusok oldalán állt, mint Sièyes és Condorcet; akik mögött azonban Mirabeau, Danton és Robespierre állt, akik nőgyalázását végül Napoleon *Code Civiljében* törvénybe iktatták.

A filozófusok céhében Platóntól Sade kortársáig, Kantig – mint tudjuk a nőgyűlölő gondolkodók vannak többségben, még Kant is kétségbe vonja a nő értelmi képességét és nagykorúságát, és a gyermekkel egy szintre helyezi. A nagy ember dicsőségét ritkán kérdőjelezi meg; a harag a hatalom kellemességével a kényelmetlen, nehezen felfogható, szubverzív gondolkodókra irányul, még ha „Nietzsche ostora” nőgyűlölete igazolására szolgál is, és eközben lehetőleg minden fotográfiát levernek, amelyen a nő, Lou-Andreas Salomé alakjában ostorsuhogtatva, egy kocsi hintájának bakjáról Nietzschét és Paul Rée-t csapdossa... Hasonlóképpen túl könnyen megelégedünk arról, hogy nem Sade pornorámája határozza meg szexuális kultúránkat, hanem az a restriktív tisztaság, melyet Rousseau *Emil* című nevelési regényében bevezet. A jelenkor feministái félelemmel torpannak meg a szexuális szabadság előtt, és a szexualitásban való megalázó részvétel elodázásával annak a Rousseau-nak a megrontó közelébe kerülnek, aki a kispolgárság filozófusaként a monogám házasságot és a családalapítást pártolja és követeli. A szexualitás pesszimista értelmezésével Rousseau a XVIII. század második felének felfogását képviseli, és az emberi természettől idegen, önelnyomó erkölcsfogalmat dicsőíti, amelyet a „fekete Rousseau”-Sade *Justine* figurájában pellengérez ki. A szaporodást szem előtt tartó elnyomó szexualitással szemben Sade a nyugtalanságot szülő gyönyör elvét részesíti előnyben. Rousseau nőképe Eva-Maria Knapp-Tepperberg szerint alázat, jámborság, szemérmesség, hűség, szigorú túlteljesítés, politikai kiskorúság és szerénység a tudásigényben. De hogy tudta a szerzőnő aztán ezt a két álláspontot egyesíteni, Rousseau-t is és Sade-ot is nőgyűlölőként ábrázolni, ha a *Juliette*-ben a főhősnő barátnőjéről, az ateista és bűnös Clairwilről ezt modja: „Számptalan képességgel van megáldva, perfektül beszél angolul és olaszul, angyal színmű, Terpsichoreként táncol, egyszerre vegyész és fizikus, varázslatos költeményeket ír, történelemben éppúgy otthonos, mint a festészetben, a zenében és a földrajzban úgy ír, mint Sévigné.”

(Lettre à Mlle de Rousset.) In: *Mon arrestation du 26 aout.* (Gibert Lely), 1959
Dialogue entre un prêtre et un moribond. Publié pour la première fois sur le manuscrit autographe inédit, avec un avant-propos et des notes par Maurice Heine. Paris (Stendhal), 1926
Pensée. Publié par Maurice Heine. In: *Le surréalisme au service de la révolution*, Nr. 2, Okt. 1930
La vérité. Poème inédit, publié sur le manuscrit autographe par Gilbert Lely. Paris (Pauvert) 1961.
Cent onze notes pour la nouvelle Justine. Paris 1956.
La philosophie dans le boudoir (ou les instituteurs immoraux). Londres, 1795.
Idée sur les romans. In: *Les crimes de l'amour.* Paris, 1800.
Projet d'avertissement de l'auteur pour le recueil primitif de ses contes et nouvelles. In: *Œuvres choisies et pages magistrales.* Publiées par Maurice Heine. Paris, 1933.
L'auteur des Crimes de l'amour à Villeterque, folliculaire. Paris, 1800.
Notes pour Les journées de Florbelle ou la nature dévoilée. In: O. C.

Magyarul:
Filozófia a budoárban, Budapest, 1989.
Justine avagy az erény meghurcoltatása. Budapest, 1989.

Az emancipált nő Sade-nál kétségkívül *par excellence* Juliette. Bár Angela Carter első pillantásra *floitt cosmopolitan girl*nek nézi, behatóbb tanulmányozás után kimutatja, milyen mély hatást gyakorolt rá kifogyhatatlan destruktív ereje: „Jellegzetes ügyessége csak leplezi valódi szubverzív lényét.” Juliette valójában arra teszi fel egész életét, hogy magát és rokonérzelmi társait minden elnyomó társadalmi struktúra alól kivonja, ezt a társadalmi struktúrát azonban később a zártkörű „Bűn Baráti Társaságában” újra felépíti, hogy azok az individuumok, akik a túlkapást előre visszautasították, felismerjék fájdalukban és halálukban a hatalom igaz arcát. Legyen az az elnyomó vallás, kiskorúvá tevő babona, a tisztességesen keresett pénz mítosza, legyen az a család, ahol a matriarchális gazdaság csupán a patriarchális hatalmi viszonyokat kettőzi meg, Juliette leleplezi az úri stratégiákat mindnyájunk előtt. Különösen a hagyományos justine-i nőképet fosztja meg mítoszától. A testi gyönyör imperatív igénylését következményeinek tagadása tükrözi. Már Sade felismerte, hogy a szexualitást és a szaporodást külön kell választani, és követelte minden akkoriban ismert védekezési módszer, a nők terhességmegszakítására való jogának, mindkét részről való maszturbáció minden válfajának, valamint az orális és anális viszony elismerését. Az utóbbiak kapcsán Monika Treut Sade androgün szexualitásának egalitárius jellegét emeli ki: „Az anus iránti különös szeretet az, amely miatt a nő godemichével vagy erektált klitoriszával átveszi az aktív szerepet, egy jelenet, melyben a férfiak és a nők ugyanazon 'luk' iránti közös, különös szeretetük miatt bizonyos mértékig egymeműek lettek.” Egy nő, aki ellenszegül az idegen hódításnak Sade-nál kénytelen-kelletlen azon „kegyetlen nőként” tűnik fel, amelyet Treut mutat be tanulmányában és Carter is idéz: „Egy szabad nő szörnyeteg lesz egy nem szabad társadalomban.” Természetesen – mint Sade-nál mindig – itt is megtalálható a kivétel: az *Aline et Valcourban* szembeállítja a férjét elnyomás alatt tartó Léonoret, aki a nemek harcában a nő történelmi bosszúját teljesíti be a férfin, az okos, egyszerű környezetből származó Clémentine-nel, aki férjével teljesen egyenrangú szexuális kapcsolatban él, távol „az elnyomás szadista szellemétől”. Sade megmutatja, melyik nőképet részesíti előnyben, miközben a regény filozófiai állását a legemanciáltabb, ugyanakkor legkevésbé szadista hősnő szavaival vezeti be.

A nem szadista nő ezen típusát Carter és Treut nem említik; a „kegyetlen nő” ellenpéldájául most nem Clairwilt idézik, akinek legnagyobb szenvedélye, hogy férfiakat gyilkol, hanem Juliette-et, akiről meglátják, hogy alapjában véve sem nem „kegyetlen”, sem nem „békülékeny nő”, hanem aki megoldást talál arra, hogy kegyetlen fantáziáját békésen élje ki. Ez a titok, mely őt „a maga módján példátlan nővé” (Sade) teszi, végérvényesen megdönti oktató(nő)i minden koncepcióját, és kegyetlenségüket reális áldozat nélkül fantázia-vezette szexualitásukban vezeti le. Míg a többi libertinus elviselhetetlen melankóliájában örökösen egy lehetetlen nagy gyilkosságban bízik, amely soha nem teljesedhet be; Juliette-nek megvan a lehetősége arra, hogy elkövesse a „legnagyobb és leghosszabb tartó gyilkosságot”, mely egybeesik az abszolút szabadságérzéssel, és amely nem utolsósorban Sade-ot magát is átsegítette a hosszú évekig tartó fogságon: az írás. A hetvenes években korunk Sade-értelmezője, Annie Le Brun arra szólította fel társnőit, hogy hagyjanak fel a feminista harccal, és fedezzék fel a szürrealista írás forradalmi erejét. Sade-nál is azt a lehetőséget kínálja az írás, hogy az eltárgyasítás ne csupán nőspecifikus aspektusait,

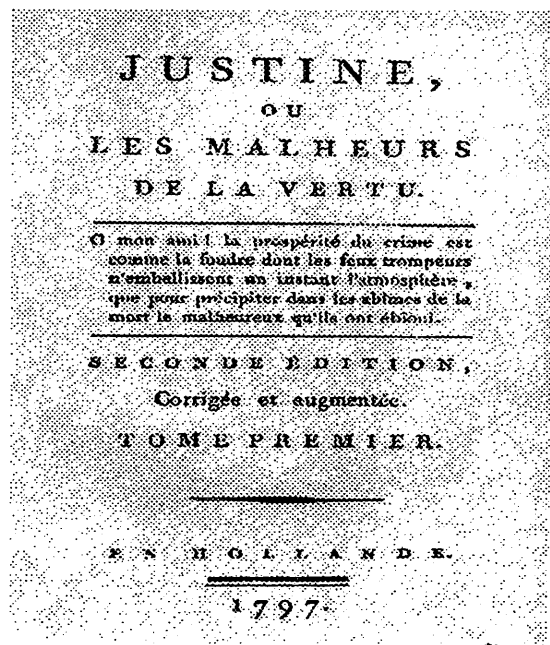
hanem a mindkét nemet érintő elidegenedést is kiküszöbölje. Juliette elárulja firenzei játszótársának a gyakran kielégületlen Comtesse de Donisnak az írás menetének titkát:

„Töltsön el két hetet anélkül, (...) hogy libertinus elképzeléseken törje a fejét. Aztán feküdjön egyedül teljes elvonultságban, áthatolhatatlan csendben és sötétségben az ágyába, (...) aztán engedje szabadjárá a fantáziáját, (...) a legkülönbélebb duhajkodások fognak megjelenni, (...) szemlét tartanak (...) ne fojtson el semmit (...), egy kép jobban le fogja bilincselni, mint a többi, (...) a delirium el fogja árasztani az érzékeit és mint egy Messalina fog kiürülni, mialatt azt hiszi, hogy már át is ültette a valóságba (...); gyújtsa meg újra a gyertyáját, és vigye át íróáblájára azokat a kilengéseket, melyek felhevítették (...) Aztán aludjon el, másnap nézze át a jegyzeteit (...) és szerkessze ezen elképzeléseit szövegegésszé, és az átdolgozás alatt fűzze még mindazokat az epizódokat is hozzá, melyet képzelőereje kelt (...) titkom, érzem, egy kissé gyilkos, de annál biztosabb.”

Sade vérfertőzése

JULIETTE nem véletlenül meséli egybegyűlt baráti körének egyes szám első személyben másfélezer oldalas történetét. Sade-nál a mesélés a nők privilégiuma; ahogy Marcel Hénaff (H) a *Szodoma 120 napja* kapcsán kimutatja, hogy a mű négy *Historienne*-je egyetlen *je narratif*-tal rendelkezik. Meglátása szerint ez Sade feminista aspektusát ábrázolná a XVII. és XVIII. század irodalomtörténeti háttérében. A regény mint a polgári individualizmus himnöke kezdetben lényegében a nő birtoka. Madame de Lafayette, Mademoiselle de Scudery és más szerzőnők jelentős szerepet játszottak ennek az ortodox férfi-esztetikától még érintetlen irodalmi műfajnak a megteremtésében. Míg Voltaire már nőgyűlöletéből kifolyólag elutasította ezt az új irodalmi műfajt, Sade annál inkább ápolta, mert végre kifejezően megjelenítette a szerelmet és a szenvedélyt. Hénaff ironizál: „Éppúgy a nő vezette be a Gonoszt a nyelvbe, mint a világba.” A *Justine* első két változatában Sade azzal a problémával küzdött, hogyan lehetne átültetni a nyelv szintjére a megszemélyesített erkölcsnek, azaz Justine-nek éppen ezt a gonosz-perverz oldalát, és a harmadik változatban apóriában elszakította tőle a *je narratif*-ot, hogy bűnös nővéreinek adja át. Mert Juliette a természet igaz nyelvét beszéli; ellenben Justine lelkiismeretének rousseau-i, díszes nyelvével, mely tagadja a természet hangját, a szexualitást, legjobb esetben egy villám által elnémul, mely nyilvánvalóan nem véletlenül – az első változattal ellentétben – a szájon és vaginán keresztül hatol be. „Vérfertőzés őскеzdeti bűne a poézis ellensége”, írta Antonin Artaud; és noha a „kegyetlen színház” koncepciója nyomokban már Sade-nál is felfedezhető – többek között a *Juliette*-ben –, Artaud ezen a helyen alapvetően szembehelyezkedik Sade-dal, akinek *Crimes de l'amourjából* egyszer egy elbeszélést akart írni és színre vinni: mert ugyanezen elbeszélés előszavában Sade a következőket írta: „A regényíró a természet embere. A természet festőjeként teremtette, nem lesz anyjának szerelmese, amikor az világra hozza, különben nem írta és soha nem olvashatnánk írásait.” Míg Sade művében a lány vérfertőzést követ el apjával, hogy elszakadjon az anyjától és autoprostitúció által a *je narratif* mellett dönt, hogy aztán szabadon mozoghasson a férfiak világában, a szerző paradox módon a fordított utat kell, hogy válassza. Íróként, – aki Roland Barthes szerint olyasvalaki,

aki anyja testével játszik –, Sade konfliktushelyzetben érzi magát: elhagyja a patriarchális rendet, elcsábítja anyját (a Természet), hogy aztán *je narratif*ban részesedjék, amit aztán – selyemfiúként – továbbad Juliette-nek; ő aztán megint csak elárulja és elhagyja a matriarchális háztartást, hogy aztán – Lévi-Strauss szerint – a vérfertőzési tilalmon nyugvó, patriarchális társadalmi struktúrát szétrombolja, miközben Juliette történetének elmesélése közben a vérfertőzés tilalmának sade-i elméletét fejleszti ki. Angela Carter a következőképp összegzi a nő helyzetét a sade-i szexuális struktúrában: „Ha Justine az élet sakkjátszmájában a gyalogos, akkor Juliette egy lépéssel gyalogosból dámává alakul, és ettől kezdve arra megy, amerre neki tetszik – a sakk-táblán. De egy probléma mégis marad: a király jelenléte, aki a játszmában továbbra is meghatározó figura.” Sokkal inkább a dáma az uralkodó figura a táblán (a műben), ahol a fekete és fehér, „férfi” és „női” princípiumok végtelenül összetett, nehezen elemezhető módon ütköznek egymással. Egyedülálló helyzete folytán, mindkét fél árulójaként, Sade-nak, a magányos játékosnak, mindenképpen meg van engedve, hogy mindkét fél helyett lépjen. Így jeleníti meg az írás ellentmondásokat kibékítő tétjét. Az igazi király az androgün szerző: Sade.

Éppen azért kell azokat a boldog, derék embereket, akik még nem ismerik ezt a könyvet, megóvnunk tőle, mert mi magunk túlságosan gyengék voltunk ahhoz, hogy átlapozzuk e veszedelmes oldalakat... Mert ne ragadtassátok magatokat tévedésbe: de Sade márki mindenütt ott van... ott rejtőzik minden könyvtár titkos polcán, ám úgy van elrejtve, hogy mindig megtalálható legyen. Műve azok közé a könyvek közé tartozik, amelyeket egy szent Krizosztóm vagy Nicole *Értekezés a morálról* című írása vagy Pascal *Gondolatokja* mögé szokás tenni.

Jules Janin